

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.6>

УКРАЇНЬСЬКА ПРОБАЦІЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Ворожбіт-Горбатюк В.В.,
*доктор педагогічних наук, професор,
доктор PhD з права,
головний науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-5138-9226*

Ворожбіт-Горбатюк В.В. Українська пробація в умовах викликів сталого розвитку та євроінтеграції.

Статтю присвячено проблематиці розроблення концепції української пробації, національно обумовленої і такої, що використовує кращі напрацювання світової пробації на основі компаративного аналізу. Актуальність статті визначена через конкретизацію глобалістичних викликів безпеки суспільства і чинники: розширення видів діяльності фахівців і персоналу пробації, впровадження секторів ювенальної пробації, збільшення кількості суб'єктів пробації, які мають статус учасників бойових дій, ветеранів війни, осіб, які мають постратравматичний стресовий розлад, інші нозології та особливості когнітивного розвитку. Мета статті передбачала розкриття цільових векторів розроблення національно обумовленої української пробації. Дослідженням підтверджено такі цільові вектори: забезпечення безпеки суспільства, що передбачає зміну орієнтирів з виконання покарання на безпеку громади і дотримання прав людини, верховенство права як осердя європейських стандартів і практики поширення в ідеях і стратегіях пробації, соціальна ресоціалізація з розмаїттям програм підтримки і провайдерів послуг для задоволення потреб засуджених та / або звільнених осіб правопорушників законним шляхом, економічна ефективність через доцільне використання ресурсів пробації, покращення соціокультурного та економічного профілю кожного суб'єкта пробації, піднесення соціального статусу, престижності професії і матеріального забезпечення фахівців і персоналу пробації. Запропоновано моніторинг якості програм ресоціалізації та реінтеграції правопорушників здійснювати з урахуванням доцільної імплементації конструктивного досвіду Великобританії, інших європейських країн. Перспективними аспектами подальшого розроблення тематики статті визначено: аналітика викликів сталого розвитку для розроблення практичних стратегій співучасті громади і громадськості в ресоціалізації суб'єктів пробації; доцільна імплементація світового та європейського досвіду з опорою на соціокультурні традиції і усталені форми і методи соціально-виховної роботи, спрямованої на ресоціалізацію правопорушника, формування чи удосконалення його необхідних загальних і соціально значущих компетентностей правосвідомої просоціальної поведінки і діяльності.

Ключові слова: пробація, євроінтеграція, ресоціалізація, національна ідентичність, безпека суспільства, реінтеграція, суб'єкт пробації, верховенство права.

Vorozhbit-Horbatyuk V.V. Ukrainian probation in the context of challenges of sustainable development and European integration.

The article is devoted to the issues of developing a concept of Ukrainian probation, nationally conditioned and one that uses the best practices of world probation based on comparative analysis. The relevance of the article is determined by the specification of global challenges to public security and factors: expansion of the types of activities of probation specialists and personnel, introduction of juvenile probation sectors, increase in the number of probation subjects who have the status of combatants, war veterans, persons with post-traumatic stress disorder, other nosologies and features of cognitive development. The purpose of the article was to reveal the target vectors for the development of nationally conditioned Ukrainian probation.

The study confirmed the following target vectors: ensuring the safety of society, which involves changing the orientations from the execution of punishment to the safety of the community and the observance of human rights, the rule of law as the core of European standards and practices spread in the ideas and strategies of probation, social resocialization with a variety of support programs and service providers to meet the needs of convicted and/or released offenders legally, economic efficiency through the appropriate use of probation resources, improving the socio-cultural and economic profile of each probation subject, raising the social status, prestige of the profession and material support of probation specialists and staff. It is proposed to monitor the quality of programs for the resocialization and reintegration of offenders taking into account the appropriate implementation of the constructive experience of the United Kingdom and other European countries. The following promising aspects of further development of the topic of the article were identified: analytics of sustainable development challenges for the development of practical strategies for the participation of the community and the public in the resocialization of probation subjects; expedient implementation of world and European experience based on socio-cultural traditions and established forms and methods of social and educational work aimed at the resocialization of the offender, the development or improvement of his necessary general and socially significant competencies of law-conscious prosocial behavior and activity.

Key words: probation, European integration, resocialization, national identity, social security, reintegration, probation subject, rule of law.

«Годинник Судного дня перевели на 85 секунду до півночі».
Александра Белл, президент і генеральний директор
Bulletin of the Atomic Scientists:

«Послання Годинника Судного дня не може бути чіткішим.
Катастрофічні ризики зростають, співпраця скорочується, а час закінчується» [1].

Постановка проблеми. Причинами вибору епіграфу цієї публікації є ті виклики і загальна стратегія української пробації, які сумарно утворюють синергію очевидних ризиків посилення формалізму у соціально-виховній роботі під час пробаційного нагляду, можуть привести до втрати спрямованості ресоціалізації суб'єкта пробації на українську і громадянську ідентичність, що врешті-решт може поставити під сумнів реальну ефективність пробації як соціально-правового явища. Як відомо, Годинник Судного дня Бюлетень ради з науки та безпеки (SASB), Вашингтон, Колумбія, створив 1947 р. для візуалізації глобальних ризиків. Власне сам Бюлетень було створено 1945 р. за ініціативи А. Ейнштейна, Дж. Р. Опенгеймера, та учених Чиказького університету, які були учасниками Манхеттенського проєкту [1] Прес реліз Бюлетеню вартий уваги, оскільки відображає прогностику в усіх сферах суспільно-правових відносин, у тому числі у національних доктринах і концепціях кримінально-виконавчої діяльності, розвитку пробації як системної інституції, яка вирішує питання безпеки суспільства. Відзначення десятої річниці української пробації виразними узагальненнями і масштабними медійними подіями без науково обґрунтованої національної концепції української пробації, де б конструктивно були поєднані успішні напрацювання організаційно-управлінського, змістовно-методичного і оцінно-моніторингового аспектів роботи фахівців і персоналу пробації, ментально близькі, соціокультурно відповідні форми, методи і засоби соціально-виховної роботи і взаємодій з метою ресоціалізації суб'єктів пробації, не формальної зміни соціальної поведінки на час перебування під пробаційним наглядом, а глибокі світоглядні трансформації для соціальної проактивності, відновлення і розвитку позитивних ідентичностей, правосвідомого світогляду і продуктивної діяльності суб'єктів пробації.

Актуальність заявленої у назві статті теми посилюють також такі чинники, як: розширення видів діяльності фахівців і персоналу пробації, впровадження секторів ювенальної пробації для неповнолітніх та осіб до двадцяти одного року, поступове збільшення кількості суб'єктів пробації, які мають статус учасників бойових дій, ветеранів війни, мають бойовий досвід в силах національного спротиву, а також осіб, які мають постравматичний стресовий розлад, інші нозології та особливості когнітивного розвитку. Доки не відбудеться усвідомлення того факту, що питання пробації, її успіх прямо впливає на забезпечення безпеки суспільства, доки не відбудеться зміна парадигми активності з поодиноких проєктів чи успішних грантових досліджень до системної послідовної, неперервної роботи у співпраці з інституціями у галузі освіти, андрагогіки, інклюзивної освіти, вікової та педагогічної психології, соціології та культурології, жодні новації, цифрові сервіси і додатки із системами штучного інтелекту не допоможуть досягти гуманіс-

тичної і людиноцентричної мети пробації відповідно до статті 4 Закону України «Про пробацію: «...забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності» [2].

Мета дослідження: розкрити цільові вектори розроблення національно обумовленої української пробації. Визначена мета статті корелюється із технічним завданням фундаментального дослідження ««Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» за керівництва В. Пивоварова в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України [3].

Стан опрацювання проблематики. Вивчення матеріалів з тематики цієї публікації свідчить про значну увагу науковців до теоретичних і практичних проблем пробації в Україні. Зокрема, цікавим контекстно ідеї цієї статті видається наукове есе Д. Ягунова, який стояв у витках формування нормативного базису української пробації [4]. Багато уваги вивченню різних аспектів пробації та пробаційного нагляду приділяється фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, зокрема у 2025 р. у відділі дослідження проблем кримінально-виконавчого права було підготовлено монографічне видання, присвячене євроінтеграційним концептам пробації для повнолітніх суб'єктів пробації [5]. Також аргументовані висновки і змістовні рекомендації представлено у колективній монографії фахівців указанного відділу (В. Пивоваров, Ю. Кернякевич-Танасійчук, М. Романов, О. Осадько та ін.) [6], виданні за результатами щорічного науково-практичного заходу «Концептуальні засади виконання кримінальних покарань в Україні: світові стандарти і національні цінності» [7]. Широка палітра публікацій, присвячених питанням практичної підготовки фахівців і персоналу пробації у Пенітенціарній академії України (І. Богатирьов, С. Гречанюк, В. Аніщенко, К. Сіренко, В. Пузирний, Ю. Петровська та ін.) [8]. Разом з тим, прогресування антропологічних наук, об'єктивні чинники, про які йшла мова вище, обумовлюють доцільність звернення до тематики української, національно обумовленої пробації задля сталого розвитку і поступальної євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. У науковому есе Д. Ягунов запропонував таке бачення актуальних «інституційних змін та управління ризиками» [4]: штучно створений ефект успіху пробації в Україні (1-1,4% повторних кримінальних правопорушень проти результатів пробації в країнах світу 40-70%) через використання орієнтиру на остаточні вироки в оцінці рецидивізму; критика якості судових звітів, формального підходу і бюрократизації у використанні методики оцінки ризиків; розділена модель пробації в Україні, що виражається в функціонуванні автономної інституції ДУ «Центр пробації», фактично відокремленої від ДКВС, що породжує виклики для пенітенціарної пробації, її фактичної ролі у виправленні і ресоціалізації засуджених; готовність персоналу пробації до роботи з ветеранами війни, учасниками бойових дій і особами, які мають бойовий досвід, коли їхня правосвідомо соціальна поведінка залежить від наслідків ПТРС, нозологій внаслідок отриманих травм, інвалідності, довготривалого лікування [4].

Щодо останнього аспекту варто додати прикря перспективність розвитку хімічних залежностей (не лише від ПАР, а й від створюваних за допомогою штучного інтелекту (*дали III*) токсичних речовин, штамів вірусів, інфекцій), трансформації поведінкових залежностей серед такої категорії суб'єктів пробації, наприклад, ігроманія, залежність від гаджетів і забороненого контенту можуть привести до шахрайства, розтрат, ШП-адикція, токсичні великі мовні моделі, дїпфейки можуть привести до крадіжок, патологій в соціальній і професійній ідентичностях, самоідентичності (небажані патерни відповідей на промпт може привести психологічно нестійку людину до психозу, токсичні моделі ШП формують як норму шантаж, дискримінацію, приниження людської гідності, криміногенний аспект використання безпілотних літальних апаратів і камер неперервного стеження, автономної роботизованої техніки тощо). Медикаментозна залежність може привести до кримінальних правопорушень, коли особа перебуває у стані абстиненції (момент, коли людина через залежність відчуває емоційні та фізичні страждання, тривожність і дратівливість провокує посилення ангедонії (нездатності відчувати радість), порушення сну, харчової поведінки неминуче приводять до демонстрації агресивної поведінки. Цей перелік не вичерпний, однак навіть у такому форматі очевидно, що вивчення криміногенних потреб, некриміногенних потреб має регулярно оновлюватися відповідно до новітніх напрацювань психології, психіатрії, нейропсихології, вікової фізіології і когнітивістики.

У 2025 р. в Україні тривав розвиток системи пробації як альтернативи позбавленню волі, охоплюючи понад 63 000 засуджених [9]. Людиноцентричність і трансформації, обумовлені технологічними

і трансглобалістичними процесами, визначили такі зміни на початок 2026 р.:

Оновлено порядок виконання покарань у виді штрафу задля забезпечення чіткості контролю і процедур взаємодії органів пробації.

Акцентна увага спрямована на ювенальну пробацію для неповнолітніх суб'єктів Сектору ювенальної пробації (неповнолітніх осіб та молодих людей у віці до 21 року. Це передбачає перегляд і оновлення соціально-виховної роботи на європейських стандартах правосуддя, диференціацію і диверсифікацію участі ГО, громади, органів місцевої влади і фахівців та волонтерів пробації.

Уточнено механізм визначення переліку об'єктів для відбування засудженими покарання у виді громадських робіт за погодженням з органами місцевого самоврядування [10].

Досягнення результатів пробації та пробаційного нагляду, як представлено в огляді діяльності Державної установи «Центр пробації» за перше півріччя 2025 р. [11], значно ширші і масштабніші сфери повноважень і професійної відповідальності тільки цієї інституції.

З огляду на узагальнений досвід і приклади успіху пробації в Україні та інших країнах світу [4], відповідно до мети цієї статті можна констатувати, що маркерами успіху передусім є роль суспільства і утвердження верховенства права в Україні, готовність і усвідомлена системна робота з правової соціалізації в умовах викликів воєнного стану і трансформацій цифровізації. По-друге, відбування покарання без ізоляції від суспільства і організація соціально-виховної роботи для поступальної ресоціалізації засудженої особи має спиратися на ретельне вивчення і врахування реальної цінності родинних зв'язків, цілеспрямованого педагогічного процесу з урахуванням особливостей когнітивного розвитку засуджених осіб, впливу найближчого соціального оточення і самоідентичності особи – суб'єкта пробації.

Ці два напрями визначено основоположними в технічному завданні фундаментального дослідження «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» у 2026 р. Зокрема, за ініціативи і організаційного та методологічного супроводу наукового керівника теми В. Пивоварова проведено емпіричне дослідження на тему «Участь суспільства в реінтеграції засуджених та звільнених від відбування покарання осіб в Україні». Розроблення, обґрунтування і проведення опитування цільової аудиторії тривало один календарний рік. Методологія і процедурні моменти емпіричного етапу презентовано, зокрема, у публікації авторки [12].

Взяли участь 1608 осіб, серед них 73% (1166 осіб) - фахівці, персонал і волонтери пробації. Серед важливих умов реінтеграції засуджених та / або звільнених осіб респонденти визначили: 671 (41,7%) осіб визначили пріоритет соціальної підтримки (житло, робота, допомога у відновленні соціальних зв'язків; 338 (21%) пріоритезували реалізацію державної політики у розумінні програм реінтеграції таких осіб, координування взаємодії державних, самоврядних і громадських інституцій для задоволення потреб засуджених та / або звільнених осіб правомірним шляхом; 268 опитаних (16,7%) визначили ключовою психологічну допомогу; 203 (12,6%) респондентів акцентували на важливості фінансово-економічної допомоги, 128 (8%) осіб під час опитування пріоритезували необхідність співпраці і залученість громадянського суспільства (діаграма 1).

Діаграма 1

Скріншот автоматично обробленого результату відповіді авторського опитувальника «Участь суспільства в реінтеграції засуджених та звільнених від відбування покарання осіб в Україні» у Google forms станом на 26 січня 2026 р.

1 608 відповідей

Як видно з діаграми 1, позиції зацікавлених респондентів визначають соціальний і державницький аспект фундаментом концептів української національної пробації.

Виходячи з такої пропозиції, цільові акценти в діяльності української національної пробації доцільно структурувати в логіці, як на діаграмі 2.

Діаграма 2

Цільові акценти української пробації

Прозорий моніторинг якості пропонованих програм ресоціалізації та реінтеграції правопорушників апріорно не може оминати конструктивних досвід Великобританії. У цьому цільовому акценті привертає увагу компаративно цікавий досвід, представлений Дж. Джейкобсон, Х. Фейер щодо почуття власної гідності як ресурсу формування відповідальності (Лондон, 2017 р.); проєкт Т. Г'ятенг, Т. Максуїні, М. Хаф щодо ключових факторів для дотримання умов громадського нагляду у Лондоні (Лондон, 2010 р.); проєкт взаємного консультування в узагальненні І. Бойс, Дж. Хантер, М. Хаф (2009) [13].

Висновки і перспективи. Отже, концептуально українська пробація передбачає методологічні базиси для запобігання злочинності і забезпечення безпеки суспільства. Глобалістичні виклики вимагають зміни орієнтиру з виконання покарання на безпеку громади і дотримання прав людини, верховенство права як осердя європейських стандартів національної пробації. Соціальна ресоціалізація з широким арсеналом програм підтримки і провайдерів послуг може забезпечити прогностику правомірного задоволення потреб засуджених та / або звільнених осіб правопорушників. Економічна ефективність має визначатися не лише зменшенням витрат на утримання правопорушників в установах виконання покарань, а доцільним використанням ресурсів пробації для досягнення визначних цілей інституції. Базовим є покращення соціокультурного та економічного профілю кожного суб'єкта пробації, піднесення соціального статусу, престижності професії і матеріального забезпечення фахівців і персоналу пробації. Без цього жоден із пропонованих маркерів успіху не матиме довгострокової перспективи. Тому цільові вектори розроблення національно обумовленої української пробації мають включати очікувані результати та умови забезпечення ефективності української пробації. Перспективи розроблення тематики: аналіз викликів

сталого розвитку для стратегій співучасті громади в ресоціалізації суб'єктів пробації; доцільна імплементація світового та європейського досвіду з опорою на соціокультурні традиції і усталені форми і методи соціально-виховної роботи, культурно близькі прийоми і засоби формування чи удосконалення його необхідних загальних і соціально значущих компетентностей правосвідомої просоціальної поведінки і діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. PRESS RELEASE: It is 85 seconds to midnight. By Sarah Starkey. What's New at the Bulletin. *Bulletin of the Atomic Scientists*. URL: <https://thebulletin.org/> (дата звернення: 26.01.2026).
2. Про пробацію. Закон України. Відомості Верховної Ради, 2015, № 13, ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>.
3. Інформація про відділ дослідження проблем кримінально-виконавчого права. НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрНУ. Локальна документація. 2026. URL: <https://surl.li/uhsvfv>.
4. Yagunov D. Rethinking Ukrainian Probation: An Essay on Institutional Change and Risk Management. 26.01.2026. URL: <https://surl.li/vvdryf>.
5. Ворожбіт-Горбатюк В.В. Пробаційні програми для повнолітніх суб'єктів пробації: євроінтеграційний вектор національного дискурсу: монографія електрон. наук. вид. Харків: Право, 2025. 226 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617127>.
6. Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні: виклики, завдання, рішення в умовах воєнного стану: монографія. Наук. ред. В. Пивоваров. Харків: Право, 2024. 331 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178602321>.
7. Концептуальні засади виконання кримінальних покарань в Україні: світові стандарти і національні цінності: Дайджест стенд. доп. III всеукр. наук.-практ. заходу у формі круглого столу, 3 квіт. 2025 р., м. Харків: електрон. наук. вид.; голов. ред.: В.В. Пивоваров. Харків: Право, 2025. 81 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617042>.
8. Пробація: 10 років змін та досягнень: колективна монографія. В.О. Аніщенко, І.Г. Богатирьов, І.Б. Волеваха та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С.К. Гречанюка. Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2025. 272 с. URL: <https://surl.li/wfjgg>.
9. 10 років у цифрах. 2025. URL: <https://www.probation.gov.ua/10-rokiv-u-cifrah#:~:text=>
10. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України щодо вдосконалення діяльності уповноважених органів з питань пробації. Наказ Міністерства України №732/5 від 13.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-25#Text>.
11. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за I півріччя 2025 року. Київ: 2025. 91 с. URL: <https://surl.li/petaxi>.
12. Ворожбіт-Горбатюк В.В. Моделювання готовності суспільства сприймати засуджених на засадах гуманності: методологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія Право, вип. 87, ч. 3. С. 263-268. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.39>.
13. The World Prison Brief. URL: <https://www.prisonstudies.org/> (дата звернення: 26.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 31.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 5.03.2026

© Ворожбіт-Горбатюк В.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0